

عصاره مکاتب زبان شناسی

تنظیم: دکتر مهرداد نصرتی

- ✓ نقطه آغاز نگرش دستور زبان در میان اعراب = زمان حضرت علی (ع). دلیل: کاهش اعراب مسلط به لهجه عربستانی + زبان عربی قران مقدس = کلام العرب + اوج زبان شناسی اسلامی = قرن ۸ میلادی (۲ هجری).
- ✓ دو شاخه علوم العربیه: الف) علم الايام: علم وقایع و رخدادهای مهم تاریخی؛ ب) علم الانساب: شناخت گوینده کلام.
- ✓ دو مکتب زبان شناسی عربی: الف) مکتب بصره (سامان گرا/ همچون سیبویه: سامان دهی به دستور زبان عربی) و کوفه (سامان گریز).
- ✓ از اولین و برجسته ترین دستورنویسان جهان: پانی نی (هند/ سده سوم یا چهارم پیش از میلاد/ تدوین دقیق دستور زبان سانسکریت).
- ✓ دو گروه بزرگ زبان شناسان یونان: الف) طبیعیون (همچون افلاطون: اعتقاد به منشاء طبیعی زبان و معنای واژه ها) و ب) قراردادیان (همچون ارسطو: اعتقاد به قراردادی بودن روابط واژه با معنای آن).
- ✓ نودستوریان (اغلب آلمانی بودند و نیز رایت انگلیسی، آنتوان میه فرانسوی، بوآس امریکایی و بعد از او سایپر و بلومفیلد) زمان = دو دهه آخر سده ۱۹ + تغییرات آوایی اتفاقی و تصادفی نیست، بلکه هر تغییر علت و توضیحی دارد، یعنی تغییرات زبانی در زمان و مکان خاص، اساساً منظم و تابع قواعدی هستند + تأکید بر نگرش صرفاً تاریخی و رها کردن مباحث فلسفی همچون منشاء زبان.
- ✓ مکتب ساختارگرایی + همچون فردینان دو سوسور زبانشناس سوئیسی (پدر زبان شناسی نوین) + آرای سوسور: تمایز میان زبان و گفتار (زبان = مجموعه ای از قراردادهای ضروری و اجتماعی که به صورت گفتار ظاهر می شود؛ گفتار = پدیده ای مادی، فیزیولوژیک و روان شناختی؛ زبان = محصول جامعه است که هر فرد سخنگو به طور طبیعی آن را فرامی گیرد؛ گفتار = کنشی فردی که به خواست فرد سخن گو پدید می آید + رابطه قراردادی میان صورت آوایی و معنی + اهمیت خطی صورت آوایی + صورت آوایی = امواج شنیداری که در زمان جاری می شود + ویژگی خطی = نشانه زبانی که در نوشتار به خوبی آشکار است + اهمیت بررسی زبان از دو دیدگاه کاملاً متمایز: اول، بررسی نظام موجود زبان در زمان خاص (زبان شناسی همزمانی) و دوم، بررسی تاریخ زبان و تغییرات آن در طول زمان (زبان شناسی در زمانی).
- ✓ دو گانه های سوسور: صداهای گفتار هم ویژگی های تأثیرات شنیداری دارد که از راه گوش درک می شود و هم تولید اندم های گویایی است، لذا زبان گفتاری - شنیداری است + پدیده زبان از یک سو با صداها و از سوی دیگر با مفاهیم پیوند دارد، از این رو پدیده زبان مادی - روان شناختی است + پدیده زبان هم فردی و هم اجتماعی است + مفهوم ساخت و شبکه (= صورت)، یعنی زبان شبکه ای از روابط است + زنجیره هم نشینی و جان شینی (یعنی زبان یک زنجیره ساخت مند است و کلمات یکی پس از دیگری و پشت سرهم ادا می شوند + کارکرد شبکه زبان = دلالت + در دلالت، نشانه ها اختیاری هستند و از دال و مدلول ساخته می شوند + دال = صورت زبانی، مدلول = صورت معنایی).
- ✓ تقسیم ساختارگرایی پس از سوسور به ۳ مکتب:
- ✓ الف) ساختارگرایی امریکایی: تولد مکتب ۱۹۳۰ + بررسی زبان شناسی در بطن مردم شناسی + توجه به زبان های در حال انقراض سرخ پوستی + همچون فرانتس بوآس [قیاس اسم و ضمیر و فعل زبان سرخ پوستی با مقوله های هندواروپایی و اهمیت به پیکره زبانی (آنچه مردم می گویند) و نه شم زبانی (آنچه درست می پنداریم)] + همچون ادوارد ساپیر [اهمیت شم زبانی، زبان = بازتاب اندیشه، اندیشه = محتوای بالقوه گفتار، زبان = مجموعه نمادهای اختیاری بیانگر صورت های ذهنی] + همچون بنیامین لی ورف [دیدگاه خاص اعضای هر جامعه زبانی = خاص بودن درک زبانی هر گروه] + در ۱۹۶۰ پیدایش فرضیه نسبت زبان = زبان ها حاوی واژگان جهان شمول نیستند و انسان ها از دریچه زبان جهان را می نگرند و نگرش هر کس تحت تأثیر زبان مادری اوست، هر کس فقط همان تجربه را کسب می کند که در زبانش برای آن مفهومی موجود باشد، زبان ها به دلیل ساختمان متفاوت خود تصویر متفاوتی از جهان می دهند (مثل دقت قطبی ها بر برف و اعراب بر شن) + همچون لئونارد بلومفیلد [بنیان گذار ساختارگرایی امریکایی + توصیف واژه = توصیف علمی و عینیت گرای دلالت + حذف معنا شناسی به دلیل عدم امکان تعیین دقیق دلالت در مورد واژه های انتزاعی و واژه هایی که دانش مربوط به آن ها کامل نشده + علاقه به توصیف زبان ها + عدم اعتقاد به رابطه زبان و تفکر + عدم اعتقاد به قواعد جهان شمول زبان + پیروی از تجربه گرایان و وارد کردن رفتارگرایی به زبان شناسی (زبان = نوعی رفتار کلامی) + گفتار جایگزین انگیزه و پاسخ در بررسی زنجیره انگیزه و پاسخ ها] + پیروان بلومفیلد = کنت لی پایک و زلیگ هریس و چارلز هاکت.
- ✓ ب) مکتب کپنهاگ: همچون لویی یلمزلف [مبدع ساختارگرایی تطبیقی + بانی انجمن زبان شناسی کپنهاگ + پدر معنا شناسی + پدر نظریه لایه ای + مبدع گلوسماتیک به جای زبان شناسی به دلیل تأکید بر استقلال علم زبان شناسی + شباهت با چامسکی به خاطر خردگرایی و نگاه به زبان به عنوان یک شبکه + توجه به معنا + توجه به روش قیاس کل به جزء + زنجیره = هر ساخت صوری زبان، بخش (یا سازه) = اجزای زنجیره، مقوله = طبقات درون زبان، عضو = اجزای مقوله + زبان شناسی مشخصه های بنیادی = بررسی زبان به صورت روابط جبری و ریاضی وار که با واقعیات

- و انتزاعیات سر و کار دارند+ این نظریه حاصل تأکید بر دو اصل سوسوری است شامل شبکه بودن زبان و شکل بودن زبان (=زبان ماده نیست). همچون اتو سیپرسن [بنیان‌گذار آواشناسی+ گرایش به ساده‌سازی دستور زبان که تدریجی است و جزو قواعد جهان‌شمول است].
- ✓ پ مکتب پراگ: متولد ۱۹۲۸ لاهه+ تحت تأثیر آرای سوسوری+ جدایی واج‌شناسی از آواشناسی+ همچون رومن یاکوبسن [بنیان‌گذار پراگ]+ همچون تروبتسکوی [بنیان‌گذار واج‌شناسی (تقابل آواها- واج‌ها و نقش متمیزه آن‌ها در تعیین معنا/ تعیین نشان‌داری و بی‌نشانی واج/ تعیین نقش مرزنمایی و نقش عاطفی مشخصه‌های زبرنجیری].
- ✓ مکتب نقش‌گرایی: آندره مارتینه [پدر نقش‌گرایی]+ پس‌اساختارگرایی تحت تأثیر پراگ+ زبان‌شناسی مارتینه ابتدا توصیفی و سپس نقش‌گرا شد+ زبان=یک نهاد بشری+ کارکرد اصلی زبان=ارتباط برای انتقال پیام.
- ✓ مکتب لندن: مطالعات از نوع هم‌زمانی+ بنیان‌گذاران: فرث و هالیدی+ نظریه مقوله و میزان هالیدی= زبان مجموعه‌ای به هم بافته از میزان‌ها و مقوله‌هاست+ از نظر هالیدی سه سطح و چهار مقوله و سه میزان وجود دارند+ سطوح=شکل (دستور و واژگان، ماده (آوا و خط)، بافت موقعیت (رابطه شکل و بافت)+ مقولات=واحد (تکواژه، واژه، گروه، جمله)، ساختار (نظم و ترتیب هم‌نشینی واحدها)، طبقه (گروه اسمی، فعلی و حرف اضافه‌ای و...)، شبکه (نظم و ترتیب جانمایی بین واحدهای طبقات همچون شمار و وجه و زمان و شخص)+ میزان‌ها=سلسله مراتب (ترتیب واحدهای زبانی)، نمود (رابطه مقولات با داده‌های زبانی)، تحلیل (تبیین تفاوت سطوح). بنیان‌گذار چارچوب واج‌شناسی نوایی= فرث+ واج‌شناسی نوایی= کشف ساخت هجایی و جایگزینی هجا به عنوان عنصر ساختاری واژه و گروه و جمله+ قبل از فرث همگی آواها را زنجیره خطی می‌پنداشتند.
- ✓ مکتب گشتاری: بنیان‌گذار= نوام چامسکی+ زبان= زایا و خلق+ ذهن کودک کاغذ سفید نیست بلکه مبنی بر ژنتیک و خصوصیات ذاتی با ساختار اولیه زبان برنامه‌ریزی شده است+ فراگیری زبان اصلی ذاتی است و تقلید مردود است+ آغاز انقلاب گشتاری چامسکی= انتشار کتاب ساخت‌های نحوی (معرفی دستور گشتاری-زایشی)+ موضوع اصلی نظریه گشتاری-زایشی توانش زبانی است (=توجه به سخنگوی مطلوب در جامعه زبانی همگون که در آن زبان تحت تأثیر محدودیت حافظه و خطاهای کنشی قرار نگرفته باشد)، لذا توجه به قواعد ریاضی گونه و عدم توجه به جنبه عینی و ملموس زبان+ دستور زبان=توصیف توانش زبان و درک جمله‌های درست و تولید آن و تمایز از جملات نادرست+ هر جمله دارای رساخت (شکل عینی جمله) و ژرف‌ساخت (روابط معنایی و منطقی اجزای جمله) که لزوماً بر هم منطبق نیستند. با تعداد محدودی قاعده (قواعد گشتاری: شامل حذف، تعویض، جا به جایی) ژرف‌ساخت به رساخت تبدیل می‌شود.

Dr. Mehrdad